

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

3|2008:

Spolupráce Vysočiny s Podkarpatskem | O Ťačovu | Stav jednání o odškodnění | Grant Nadace manželů Horových: 150 tisíc Kč dětem na Podkarpatsku | Tipy pro vaši knihovničku | Rodnyj kraj: Jak se stát doma prorokem | Čeští malíři v karpatském kraji | Trampoty na cestách | Diskutujeme o stávající i nové organizaci

Skutky a odkazy

Je zajímavé, ale hlavně potěšitelné sledovat, že podkarpatské téma žije a stále se udržuje v povědomí naší společnosti. Především je to díky konkrétním, záslužným činům - finančním darům, aktivním zájmem médií, nebo třeba pěkným knížkám. Posuďte sami: Paní Marie Horová, Rusínka žijící dlouhá desetiletí v Česku, založila před časem spolu se svým manželem nadační fond, jehož prostřednictvím proudí každý rok na Podkarpatskou Rus značné částky na vzdělávací a osvětové projekty. O dalším ročníku grantového programu nadace se dozvíte uvnitř časopisu. Přečtete si tu také o skupině českých turistických nadšenců a milovníků podkarpatské přírody, jejíž členové ve svém volném čase a zdarma obnovují turistické značky na horských stezkách Podkarpatské Rusi. Postupují přitom po stopách aktivit Klubu československých turistů, jehož příslušníci za první republiky mnoho horských cest označovali. Současní aktivisté znovu zpřístupňují trasy (nejen) našim turistům a přispívají k rozvoji turistického ruchu tamního regionu. Což ve svých důsledcích pomáhá ekonomice Podkarpatské Rusi.

Také knižní produkce věnovaná Podkarpátí se utěšeně rozrůstá. Podílí se na tom i publikační činnost Společnosti - nedávno např. knihou o Alexu Bokšayovi, i další nakladatelství. Vedle Libri to je např. nakladatel Radan Lášek, který před časem vydal pěkné paměti J. Nevyhoštěného z doby, kdy pracoval na Podkarpatské Rusi; aktuálně je autorem i vydavatelem knihy Jednotka určení SOS. V závěrečném dílu trilogie o jednotkách Stráže obrany státu si přečtete vzpomínky a hlášení pamětníků z oblastí podkarpatských praporů Užhorod a Chust. Vyšla také obrazová publikace Petra Štěpánka Podkarpatská Rus v letech 1919 - 1939, plná krásných dobových fotografií, reprodukcí pohlednic či tehdejších inzerátů. A především láskyplně zpracovaného textu. Tolik dobrých skutků "na konto" Podkarpatské Rusi jen za pár letních týdnů!

AGÁTA PILÁTOVÁ

Pozvánka

Zveme všechny členy a příznivce na besedu s Janem Romanem, Petrem Štěpánkem a Alešem Kučerou, která se uskuteční v úterý 4. listopadu 2008 v 16,00 hodin v kavárně Domu národnostních menšin ve Vöcelově ul. 3, 120 00 Praha 2 (cca 3 min. od stanice metra C či tramvajových stanic na nám. I. P. Pavlova). S Janem Romanem, rodákem z Užhorodu a politickým vězněm 50. let, si budeme povídat o jeho životních zážitcích a cestách na Podkarpatskou Rus; publicista Petr Štěpánek a propagátor turistiky a spolupracovník horské služby na Ukrajině Aleš Kučera povědí o knize Podkarpatská Rus v letech 1919 - 1939 a současné turistice v regionu.

Foto Aleš Kučera

Modrá značka vede dlouhým údolím Mokranky na Popađu

Nové stezky ve stopách Klubu čs. turistů

Na jižních svazích Východních Karpat, na území bývalé Podkarpatské Rusi, za první republiky velice rychle rozvíjel svoji činnost Klub československých turistů: V obvodě Podkarpatoruské župy KČST za několik let vzniklo 1 343 km tras. Z toho jubilejní karpatská stezka měřila 343 km a zbylých tisíc kilometrů připadalo na 22 značených odboček (na původně polské straně Východních Karpat, na dnešní území ve Lvovské a Ivano-Frankovské oblasti Ukrajiny, již na konci 19. století začalo turistické stezky značit polské PTT „Polskie Towarzystwo Tatrzańskie“ a postupně jich vybudovalo na 1 909 km). V poválečném období byly téměř všechny horské chaty KČST a PTT zničeny, zanikl bohužel i důmyslný systém turistického značení; turistické trasy nebyly po dlouhá desetiletí obnovovány ani značeny. V současné době v ukrajinských Karpatech mohou aktivní turisté najít ojedinělé turistické značené cesty, které se objevují i v těch nejdlejších partiích stále málo navštěvovaných

hor. Přestože na Ukrajině neexistuje jednotný systém, mnoho tras připomíná rukopis známý z našich zemí a nezaprů metodiku KČT.

Značení v okolí Ust' Čorné

Iniciátory aktivity obnovy turistických tras v okolí Ust' Čorné jsou čeští turisté, kteří se do oblasti vracejí již od roku 1992, a náčelník horské záchranné služby by Ťačovského rajonu v Ust' Čorné. Celé toto neformální sdružení je soustředěno okolo informačního portálu karpaty.net a Karpatského turistického spolku - CAV. Realizace pilotního projektu značení pod záštitou horské záchranné služby v Zakarpatské oblasti - HRPZ proběhla už loni - v srpnu a září 2007. Celkově bylo dobrovolníky z Čech, Polska a Ukrajiny bez nároku na jakoukoli úhradu nákladů a v jejich volném čase vyznačeno na 82 kilometrů turistických cest.

(Pokračování na straně 3)

Současný stav a perspektivy odškodnění

Už několikrát jsem jako předseda občanského sdružení Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy informoval čtenáře našeho časopisu o vývoji problematiky odškodnění, činím to tedy i nyní. Impulzem k tomuto přehledu je mj. i skutečnost, že na poslední valné hromadě SPPR se někteří účastníci ptali na současný stav a perspektivy řešení tohoto problému.

Je to otázka stará už šedesát let, která zajímá především ty, kdo jsou na ní osobně zainteresováni; ale i mnozí z těch, kterých se bezprostředně netýká, ji sledují jako souboj poškozených a státního establishmentu.

Poškození mají pravdu v tom, že zákonné

předpoklady pro odškodnění jsou už šedesát let jasné a platné: mezistátní smlouva a stále platný zákon z r. 1946 odškodnění zaručuje. Ministerstvo financí, které stojí na druhé straně, operuje však s platností své vlastní vyhlášky z roku 1959, která odškodnění v podstatě znemožnila a dosud znemožňuje.

Příčinou všech potíží je únor 1948 a zmíněná vyhláška, podle níž jenom část postižených (asi 20%) v letech 1960-63 dostala nepatrnou částku - v průměru 9.000 Kč, ostatní nic. Ze cca 920.000.000 Kč, které v r. 1958 obdržela ČSR od SSSR, bylo postiženým vyplaceno pouze cca 13.000.000 Kč - tedy asi 1,4 %.

Kam přišly ty finance, které bývalá ČSR obdržela a nevyplatila, to jsem zjišťoval v ČNB,

ČSOB a také u ministra financí M. Kalouska.

Podle odpovědí jmenovaných byly použity na neobchodní platby - tedy začleněny do tehdejšího státního rozpočtu.

Většina z nás by řekla, že tyto peníze na poškozené stále čekají - i já si to myslím, ale brzy jsem pochopil, že si je musíme vhodným postupem vybojovat.

V žádném případě však nekorespondovat s ministerstvem financí o naší pravdě!

JOSEF HAVEL

*předseda občanského sdružení
Podkarpatská Rus – náhrada majetkové újmy*

(Pokračování na str. 4)

Karpattia se představuje

Na českém ani slovenském netu není zatím bohužel k dispozici mnoho informací o Podkarpátí, ani o Ukrajině jako takové. Chcete-li se do této země vydat za turistikou, případně s někým z tohoto regionu obchodně či jinak spolupracovat, musíte hledat, hledat a hledat. A to i přesto, že jsme před lety měli se zeměmi bývalého SSSR hodně společného a pokud jde o Zakarpatskou oblast, bylo toto území pod názvem Podkarpatská Rus po 20 let součástí Československa. O Rakousko-Uhersku, či Velké Moravě, kdy Podkarpatská Rus také tvořila s českými zeměmi společný celek, už ani nemluvě.

Právě historická vazba na Podkarpatsko a kulturní i jazyková blízkost s touto oblastí nás vedly počátkem roku 2007 k přípravě

našeho projektu a vytvoření webových stránek.

Přestože naše stránky fungují pro začátek spíše jako rozcestník s odkazy na zajímavé stránky s touto tematikou, zájemci zde najdou již nově získané či námi vytvořené informace, které byste jinde hledali jen těžko.

Jedná se zejména o katalog ubytovacích zařízení s přímými kontakty na majitele hotelů, penzionů, privátů apod.

Všichni, kdo se chtějí s touto zajímavou zemí seznámit, jistě také uvítají i možnost nákupu literatury, učebnic, slovníků a map v našem specializovaném e-shopu.

Necháte-li se inspirovat kapitolou o telefonování, můžete při pobytu na Ukrajině za spojení s přáteli a rodinou výrazně ušetřit.

M. Benka: Kostel v Ploském

Těší nás, že náš projekt již našel své čtenáře, fanoušky, zákazníky i další spolupracovníky a to jak v Česku, tak na Ukrajině.

Je to pro nás příjemné zjištění, že naše práce má smysl.

VLADIMÍR HULÍN – MIHALEC
za tým Karpattia

www.karpattia.cz

e-shop: www.vltava2000.cz/karpattia

www.turystyeni-marky.com.ua

Pozvánka

**na podzimní členskou besedu
brněnské odbočky**

**Sejdeme se dne 8. listopadu 2008
ve 13,00 hod.**

jako vždy ve společném centru Úřadu městské
části Brno-střed

Brno – Dominikánská ulice č. 2

Program bude upřesněn dodatečně. Jeho obsahem bude rovněž informace a diskuse k současnému stavu naší Společnosti. Prosíme vás proto, abyste si k této problematice zformulovali váš názor, který bude následně zahrnut do písemného stanoviska členů brněnské pobočky.

Opět můžete přijít i dříve.

K účasti upřímně zvou členové výboru odbočky v Brně

Nadace VIA vyhlašuje 4. ročník grantového programu z Fondu manželů Horových pro pomoc dětem na Zakarpatské Ukrajině

Cílem programu je podpora dětí na Zakarpatské Ukrajině zpřístupněním vzdělávacích a jiných příležitostí, které umožní jejich rozvoj a osobnostní růst.

Oblasti podpory fondu

V souladu s posláním fondu budou prostředky poskytovány právníkům osobám, které pomáhají dětem na Zakarpatské Ukrajině, a to zejména na následující účely:

- pomoc dětem v dětských domovech v oblasti Vólavec/Mižhirska;
- pomoc dětem v dětských domovech a obdobných zařízeních na Zakarpatské Ukrajině;
- pomoc dětem ze Zakarpatské Ukrajiny na podporu jejich vzdělání, osobního rozvoje či zájmové činnosti;
- pomoc organizacím a zařízením pomáhajícím dětem na Zakarpatské Ukrajině.

Kdo může žádat o grant

České nevládní neziskové organizace (občan-

ská sdružení, obecně prospěšné společnosti, nadační fondy a církevní právnické osoby), kulturní a vzdělávací instituce.

Výše příspěvku a doba trvání projektu

- maximální výše poskytnutého grantu je 80 000 Kč;
- grant může být poskytnut do výše 100 % nákladů projektu;
- maximální trvání realizace projektu je jeden rok
- v roce 2008 bude z fondu rozděleno celkem 150 000 Kč.

Uzávěrka pro příjem projektů je **30. září 2008** (datum poštovního razítka).

Pokud se chcete dozvědět víc, navštivte webové stránky Nadace VIA www.nadacevia.cz, kde najdete vyhlášení a formulář žádosti o grant, nebo nám zavolejte na číslo 233 113 370 nebo napište mail Táně Hlavatě na: tana.hlavata@nadacevia.cz

Nové stezky ve stopách Klubu čs. turistů

(Dokončení ze strany 1)

Na hřebenech navazují na trasy z Ivano-Frankovské oblasti, budované s pomocí polských kolegů z PTTK a sdružení Karpatské stezky. Filozofií projektu bylo vyznačit nástupní trasy na hřebenové přechody a na orientačních

ních letech na Ukrajině). Turistické značení díky značné přeměně krajiny (těžba dřeva, povodně, nové cesty) zdaleka nevede tam, kam kdysi vedly značené chodníky KČST, byť trasy udržují jejich směr a dotýkají se tehdy známých cílů. V žádném případě se tedy nejedná o obnovu značení původního. Díky podpoře a pomoci KČT a PTTK, především však ukrajinské horské služby HRPZ tak nicméně ve východních Karpatech vzniká nový ucelený

model závazného způsobu turistického značení pro ukrajinské Karpaty.

Je třeba uvést, že veškeré prostředky na značení v okolí Ustí Čorné zatím plynou ze soukromých darů jedinců a práci vykonávají dobrovolníci bez nároku na jakoukoli úhradu nákladů. Celý projekt v konečné fázi zastřešil „Karpatský turistický spolek – CAV“, který také zřídil konto pro případnou sbírku finančních prostředků. Tento rok náklady částečně hradí i ukrajinská horská

Křižovatka turistických tras v centru Ustí Čorné

Červená turistická značka vede z Ustí Čorné na poloninu Krásná

schématech doporučit vhodné túry k přechodu hor (v hřebenových partiích neznačené!) s vyznačením vzdálenosti na směrovkách v jazyce ukrajinském (s názvy shodnými s kvalitními turistickými mapami vydávanými v posled-

ském turistických tras. Horská záchranná služba Zakarpatské oblasti tento pilotní projekt vyhodnotila jako nejzdařilejší a nepropracovanější ze systémů vznikajících ve Východních Karpatech a doporučila jej k přijetí jako

služba a odbor turistiky Ťačovského rajonu. Více informací o vyznačených trasách a dalších plánech najdete na <http://www.karpaty.net> nebo www.karpaty.net/ustcorna

ALEŠ KUČERA

Kraj Vysočina a Zakarpatská oblast úspěšně spolupracují

Spolupráce kraje Vysočina a Zakarpatské oblasti Ukrajiny dostává další konkrétní podoby. Ředitel sociálních zařízení ze Zakarpatí přijeli v létě na Vysočinu, aby si prohlédli místní sociální zařízení, blíže se seznámili se sociálním systémem v kraji a domluvili se na dalších společných aktivitách.

Delegace vedená vedoucím odboru sociálních věcí Zakarpatské oblasti Viktorem Vasylyjovcem Macolou během své čtyřdenní cesty navštívila krajský úřad, kde jednala s představiteli kraje, a také se seznámila s fungováním některých sociálních zařízení (Domov důchodců Koutkova v Třebíči, Diagnostický ústav Černovice, Ústav sociální péče pro mentálně postižené Těchobuz, Domov důchodců Proseč u Pošné). Na programu byla i návštěva Nemocnice Třebíč a Zdravotnické záchranné služby.

Spolupráce organizací v sociální oblasti z obou partnerských regionů bude realizována v několika úrovních: formou oboustranných odborných stáží pracovníků ze zařízení pro zdravotně postižené a ze zařízení pro seniory; zapojením jednoho zařízení ze Zakarpatské oblasti do již aktivně probíhající spolupráce

Tanec v podání Zakarpatského souboru písní a tanců.

se zahraničními partnery ÚSPMP Těchobuz ze Slovenska a Polska; přípravou benefičního koncertu ve prospěch Ústavu sociální péče v Turja Remetě, jehož výtěžek bude věnován na vybavení tohoto ústavu.

Dalším výsledkem spolupráce kraje Vysočina a Zakarpatské oblasti bylo vystoupení Zakarpatského souboru písní a tanců z Užhorodu, který se představil začátkem června v Horáckém di-

vadle v Jihlavě. Režie hodinového programu pamatovala na představení tradiční lidové východní kultury – písní, tanců a krojů. Soubor vznikl v roce 1945 a je nejstarším profesionálním souborem Zakarpatské oblasti, svéráznou vizitkou svého regionu. Mnozí umělci ze sestavy souboru jsou národními a zasloužilými umělci Ukrajiny. Vedoucí souboru je zasloužilá umělkyně Ukrajiny Natalie Petij – Potapčuk. Součástí tělesa je komorní orchestr. Repertoár spojuje různorodé kultury: ruskou, ukrajinskou, slovenskou, ruskou, rumunskou i maďarskou.

Koncert se konal v rámci partnerské spolupráce kraje Vysočina se Zakarpatskou oblastí za finanční podpory kraje Vysočina, pod záštitou Miloše Vystrčila, hejtmána kraje Vysočina, a Jaroslava Asmana, konzula Ukrajiny. Kraj Vysočina a Zakarpatská oblast v současné době zvažují budoucí podobu obdobných projektů v oblasti živé kultury.

EVA NEUWIRTHOVÁ
sekretariát hejtmána,
Krajský úřad kraje Vysočina
JITKA SVATOŠOVÁ
tisková mluvčí

Rusínský Skejušan stloukal v Rožnově máslo

1. až 3. srpna 2008 jsme se zúčastnili už po čtvrté Mezinárodního folklorního festivalu „Janošíkov dukát“ v Rožnově pod Radhoštěm. Vyjeli jsme ráno v 7 hodin. Cesta autobusem, který bezpečně řídil řidič Tomáš Handlíček (děkujeme!), ubíhala při našem zpěvu velmi rychle. V sobotu bylo naše vystoupení v programu Roztančené náměstí. Vedoucí souborů byli také pozváni k reprezentaci a podpisu do knihy na radnici Městského úřadu.

Poté se všechny soubory v průvodu přesunuly do skanzenu, kde byl celodenní program všech účinkujících. Náš soubor vystupoval odpoledne na pódiu u Rybníčku. Po skončení jsme měli vystoupení také v hlavním programu, v němž jsme předvedli, jak se kdysi pralo prádlo. Naše vystoupení se setkala s velkým úspěchem - scénka se moc líbila, obecnost se bavilo. Po večerním galaprogramu následovala soutěž „Múteňa masla“, jíž se účastnily naše seniorky paní Marie Malcovská (75 let) a Sofia Kósztnarová (70 let), spolu s dalšími osmi ženami. Na pódiu připravily pět máselnic. Samozřejmě jsme fandili našim ženám, limit byl 75 minut. Všichni přihlízející zažili velké překvapení, neboť naše dvě favoritky byly hotovy po 15 minutách, pak už jen odpočívaly a sledovaly své soupeřky. Další kritériem byla váha másla a jeho kvalita. Po skončení stanoveného limitu bylo všem

máslo zváženo. Naše ženy stloukly máslo o váze 2,55kg – a 1. místo jak v čase, tak v hmotnosti bylo naše!! Porazily jsme Maďarky, Slovenky, Valašky a Moravanky. K našemu máslu se pak přidaly tři pecny chleba a už se mazalo a jedlo. Hned se utvořila fronta, zkrátka – všechno se snědlo. Pak nám říkali, že máme další prvenství, neboť jako jediný soubor v celé historii této soutěže jsme své „rekvizity“ rozdali.

V neděli dopoledne jsme měli další vystoupení a odpoledne se konal závěrečný koncert všech zúčastněných souborů. Zahájil ho soubor Skejušan – tedy my – „Otčenášem“ a písní „Pošijala stara baba kukelí“. Tento festival byl jeden z nejlepších, jaký jsme kdy zažili

KATEŘINA ROMAŇÁKOVÁ,
vedoucí souboru Skejušan

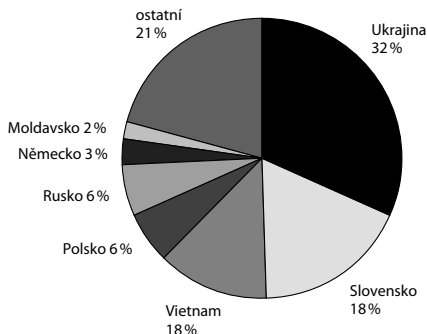
Ukrajinci v Česku

V České republice dnes oficiálně žije kolem 22 tisíc přistěhovalců z Ukrajiny, kteří se identifikují jako Ukrajinci. Ve skutečnosti jich je ovšem kolem 88 tisíc, kteří v této zemi legálně žijí.

Ukrajinskí pracovníci jsou především levnou pracovní silou; zhruba 80% z nich uzavírá legální pracovní smlouvy, zakupují si pojištění, platí daně.

Nicméně hlavní problém vzájemných vztahů mezi ČR a Ukrajinou tvoří oněch cca 200 tisíc lidí, kteří jsou v Česku dočasně. Jsou to ukrajinskí pracovníci – „nelegálové“, jejichž migrace má v zásadě kyvadlový charakter.

Tito Ukrajinci se stali neoddělitelnou součástí trhu pracovních sil v řadě odvětví české ekonomiky. Jde však zároveň také o stovky tisíc občanů, jimž není lhotejný osud jejich

Graf: Cizinci v ČR

vlasti, rozvoj vztahů Ukrajiny s Ruskem i dalšími státy Evropské unie i celého světového společenství.

SOFIA BOLSHAKOVA

Současný stav a perspektivy odškodnění

(Pokračování ze str. 2)

Zjevná nezákonnost ve stavu odškodnění vedla v r. 2001 k založení občanského sdružení v Brně, které se otázkou odškodnění začalo zabývat. Práce tohoto sdružení spočívala nejprve v jednáních s ministerstvem financí, v Senátu, později v Poslanecké sněmovně, a také na Podkarpatské Rusi s poslanci přímo u gubernátora v Užhorodě. Naši věci velmi pomohl i ombudsman. Většinu jednání jsem inicioval, všech jsem se zúčastnil a ze všech jsem si odnášel potřebné poznatky a dokumenty.

Na radu jedné sprátené poslankyně jsme se začali soudit u Městského soudu, Obvodního soudu, na Nejvyšším správním soudu. Ústavní soud zatím mlčí, ač stížnost už tři roky má. Podle rozhodnutí valné hromady našeho OS z r. 2006 byla zaslána hromadná stížnost na ČR k Evropskému soudu do Štrasburku.

Díky rozsáhlé sedmileté korespondenci a shromažďování podkladů byly ve stížnosti podány důkazy o porušování Úmluvy o ochraně lidských práv v 8 bodech. (Rozsudek Evropského soudu se ovšem bude týkat především těch stěžovatelů, kteří mne pověřili k tomuto kroku svými plnými mocemi, těch ostatních v menší míře.) Evropský soud o náš případ jeví značný zájem. Tím se také celá věc pohnula dopředu.

V jednotlivých případech poškozených už nebylo možno dále operovat jménem občanského sdružení – poškozené může zastupovat pouze fyzická osoba, což s právníkem zvládnáme.

Ze všech získaných poznatků vyplynulo, že jediná cesta k dosažení dobrého výsledku je o této věci přesvědčit své věci zákonodárce – tedy ty, co nám svého času poradil bývalý ministr financí p. Rusnok, ombudsman a další.

Zdá se, že tato nastoupená cesta přinese výsledek už proto, že máme mnoho argumentačního materiálu. Po domluvě v rozpočtovém výboru jsem do parlamentu předal návrh zákona o odškodnění. Ten byl v Poslanecké sněmovně upraven do současné podoby, prošel již prvním čtením v parlamentu a přidělen dvěma výborům. Bohužel do věci nyní zasáhly prázdniny, takže dokončení legislativního procesu asi nebude v r. 2008, ale patrně v 1. čtvrtletí roku 2009.

Do návrhu zákona se dostala i jedna věc která se mnohým líbit nebude: totiž maximální limit pro výši odškodnění 2 mil. Kč. Pro mne i další zainteresované to znamená vyvinout ve zbývajícím čase ještě větší úsilí, aby se nedostatek odstranil. Podle dosavadního průběhu věci zatím nejsem zcela přesvědčen, že v případě větších majetků se dosáhne plného uspokojení žadatelů ihned po vyjití zákona. Možná, že tyto případy se poněkud protáhnou, postup je jasný – zatím v současnosti vytvoříme předpoklady pro brzké dořešení plného odškodnění zmíněných větších majetků. Nicméně skutečnost, že zákon prošel prvním čtením, je náš velký úspěch.

JOSEF HAVEL

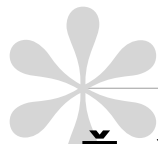
ředseda občanského sdružení Podkarpatská Rus - náhrada majetkové újmy
(Dokončení v příštím čísle)

Důležitá výzva!

Společnost přátel Podkarpatské Rusi naléhavě hledá nové spolupracovníky a aktivisty pro práci ve výkonném výboru a redaktoři pro časopis Podkarpatská Rus.

Řekněte o této výzvě svým přátelům, kteří mají rádi Podkarpatskou Rus, oslovte rodáky a příznivce!

Zájemci o práci pro Společnost, hlase se písemně na kontaktní adrese Společnosti: SPPR, o.s., Dům národnostních menšin, Vocelova 3, 120 00 Praha 2.

Ťačovo – marmarošské královské město

Necelých 30 km od Chustu směrem na východ, na pravém břehu řeky Tisy leží nenápadné městečko Ťačovo, čítající dnes kolem 10 000 obyvatel. Leží na staré obchodní cestě, po které se již ve středověku dopravovala sůl z nedalekých solných dolů do uherských a polských měst. Osada je velice stará, prvními osadníky byli němečtí kolonisté. V okolí se těžilo zlato, místy i železo. Město patřilo od r. 1329 do spolku pěti marmarošských svobodných královských měst a jeho obyvatelé využívali výsady v obchodování a hospodářské činnosti, udělené králem Karlem I. Robertem. V dějinách Podkarpatska hrálo Ťačovo menší úlohu, městu se však nevyhýbala válečná tažení, např. jako v době obléhání chustského hradu vojsky Rákoczyho nebo na podzim roku 1914, kdy ruští kozáci na krátký čas obsadili Marmarošskou Sihof a jejich předsunuté hlídky se dostaly do těsné blízkosti města.

Po ukončení 1. světové války, ještě i na jaře 1920, byla východní část Podkarpatska až po Sevljuš obsazena Rumuny. Čs. správa byla v okresech Chust, Ťačovo a Rachov ustavena v průběhu dubna až června 1920. České úřednictvo postupně konsolidovalo zemi postiženou válkou a přineslo s sebou i do Ťačova ducha svobody a vzdělanosti. Převážná většina obyvatel Ťačova se ve 20. a 30. letech zabývala chovem dobytka hnědé ušlechtilé rasy. Zásluhou vlády byly zřízeny vzorné stáje pro pastervní chov býků a poskytnuty kvalitní pastviny. Odchovaní býčci, hlavně chovné a plemenné kusy, byli vyváženi do celé Podkarpatské Rusi a v nemalém počtu i na statky v českých zemích. Ve městě jako ve většině potiských obcí převládala dřevařský obchod. Ťačovo bylo také vyhlášeným střediskem ovocnářství. Roční produkce jablek činila asi 1000 vagonů, velice žádány byly zejména odrůdy jonatán a zlatá revela. V letech 1937-1938 bylo poblíž stanice ČSD firmou Lanna postaveno skladiště ovoce. Uvažovalo se také o výstavbě menší továrny na kompoty a marmeládu, ale k realizaci tohoto projektu došlo až v poválečném období.

Společenský život ve městě se soustřeďoval u pana Kasálka v hotelu Koruna na hlavním náměstí. Šlo o večírky, někdy i divadelní představení. V budově Sokola u nádraží se pořádala nejen vystoupení cvičenců, ale konaly se tu i zábavy. Podle pamětníka oněch časů, dnes devadesátiletého K. Křováčka, ve městě vládla poklidná atmosféra. V neděli nesměl nikdo nic dělat, svátek byl vyhrazen k odpočinku a ke korzování na hlavním náměstí a na nábřeží Tisy. Chodívalo se k p. Adamcovi do kina v sokolském středisku u nádraží, nebo na kuželky do hospod k Fuchsovi u mostu, ke Kalošovi nebo Kleinovi. Sportovci pořádali přebory v tenisu, v zimě pak v ledním hokeji na hřišti nedaleko Tisy. Předsedou tenisového klubu LTC Ťačovo, jednoho z nejlepších v zemi byl dr. Hegedüs. Mezi sportovními nadšenci vynikal zejména

V. Houška z úřadu okresního hejtmana, který prakticky svůj veškerý volný čas věnoval tenisu a v zimě hokeji. Pod jeho taktovkou Ťačovské hokejové mužstvo dosahovalo v zápasech župní soutěže skvělých výsledků.

I když v Ťačově žilo společně několik národností (přibližně polovina Rusíni, dále Češi, Maďaři, Židé a Němci) případy národnostní nesnášenlivosti se ve městě vyskytovaly velice zřídka. Mezi známé osobnosti ve městě patřil vlastivědný pracovník, spisovatel a autor školních učebnic Alexandr Markuš, který

komunity. Ťačovský okresní hejtman Pavel Kossey byl v roce 1935 za agrární stranu zvolen do parlamentu, kde zastupoval zájmy podkarpatských zemědělců.

Vcelku poklidný život ve městě rozvířila v říjnu 1936 nehoda osobního motorového vlaku na nádraží v Ťačově, při které bylo zraněno několik cestujících. K další politováníhodné události došlo v r. 1933, kdy byl pobodán stavbyvedoucí firmy Nekvasil, která v té době zajišťovala výstavbu okresního soudu v centru města.

Foto archiv

Momentka ze závěru tenisového zápasu mezi družstvy Ťačova a Užhorodu v r. 1936. Sedící v první řadě paty zprava je Ťačovský okresní hejtman P. Kossey. Stojící dívka ve druhé řadě po jeho levé straně je paní Blažena Brabcová, dlouholetá organizátorka spolku rodáků a krajanů z Ťačova

zde působil v letech 1910 až 1939. Na české měšťanské škole působil Karel Matura, který patřil k zakládajícím členům kruhu českých literátů na Podkarpatské Rusi s názvem Polonina. Napsal několik knih pro mládež, mezi nimi knížku „Bondy“ o talentovaném cikánském houslistovi z Ťačova. V první polovině 30. let v Ťačově pobýval také slovenský výtvarník I. Weiner-Kráľ, který namaloval několik obrazů a skic ze života místní židovské

Protože Ťačovo leží těsně na rumunské hranici, pašeráctví zde bylo takřka národním sportem. Z Rumunska se pašoval hlavně lín, někdy i dobytek. Při plnění svých služebních povinností nejednou zažívali příslušníci čs. finanční stráže dramatické chvíle při sledování místních nebo rumunských podloudníků. Jinak ale legální pohyb na druhou stranu hranic nebyl nikterak omezován. Obyvatelé Ťačova i širokého okolí hojně využívali možnosti malého pohraničního styku a často jezdili na rumunskou stranu za nákupy nebo za soukromými záležitostmi.

V březnu 1939 se Ťačovský pohraniční most přes Tisu stal dějištěm dramatických událostí na konci 2. republiky. Ustupovaly po něm do Rumunska jednotky Stráže obrany státu, zaměstnanci čs. úřadů s rodinami, někteří členové podkarpatské vlády, mezi nimi A. Vološin. Poslední čs. obránci opustili město 17.3.1939. Dnes z mostu zůstalo jen torzo, s obnovou pohraničního přechodu do Rumunska se nepočítá. Do jisté míry se změnilo i Ťačovo, ale svůj půvab si stále zachovalo.

Foto archiv

Hotel Koruna na hlavním Ťačovském náměstí v dobách největší slávy

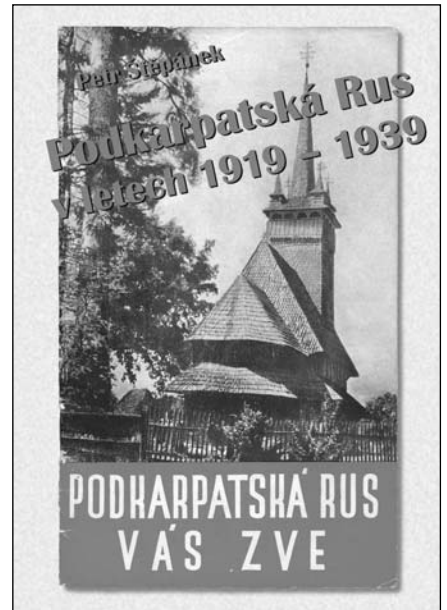
* Autor a vydavatel **Radan Lášek**, zabývající se dějinami první republiky a obdobím jejího rozpadu, vydává novou knihu: **Jednotka určení SOS – díl třetí**. Jde o závěrečný díl publikace o jednotkách Stráže obrany státu. Publikace se dělí na dvě části, z nichž první obsahuje vzpomínky a hlášení pamětníků z oblastí podkarpatských praporů Užhorod a Chust. Kromě dramatických událostí při evakuaci v březnu 1939 je ve vzpomínkách popsána také rezortní služba řadových četníků a finančníků na Podkarpatsku i jejich pohled na život místního obyvatelstva – Rusínů, Židů a Maďarů. Ve druhé faktografické části je popsána činnost jednotek SOS na celém území Československa od září 1938 do března 1939. V závěrečné kapitole je poprvé od roku 1939 uveřejněn jmenový seznam padlých strážců u jednotlivých praporů SOS včetně příslušníků

čsl. bezpečnostních sil, kteří padli v obvodech praporů v rezortní službě. Text je doprovázen více než dvěma stovkami většinou dosud nepublikovaných dobových snímků, na nichž je z velké části zachycena dávno zaniklá Podkarpatská Rus. Rozsah publikace: 335 stran, doporučená prodejní cena 310 Kč. Jde o významný přínos k poznávání našich moderních dějin, k nimž autor i vydavatel (vydal např. paměti J. Nevyhoštěného) přispěl už několikrát.

* Do historie se vrací, i když jinak, také **Petr Štěpánek** půvabnou obrazovou publikací **Podkarpatská Rus v letech 1919 – 1939**. V podtitulu je výzva „Podkarpatská Rus vás zve“, kterou si autor vypůjčil z propagační brožury vydané za první republiky. Kniha je výsledkem pečlivé autorské, editorské i výtvarně sběratelské práce. A nebojme se říct – také osobního nadšení pro dané téma. Štěpánek ji pojal jako pohled na Podkarpatskou Rus, jaká byla a jaká se jeví na dobových fotografiích, reprodukcích pohlednic, na mapách a v neposlední řadě i v tehdejších inzerátech vztahujících se k regionu. Listujeme graficky pěkně upravenými stránkami a můžeme si představovat, jak vypadala krajina, celkový pohled na města i detaily ulic, horská turistická střediska či sváteční ruch na náměstí nebo před kostelem. A určitě zatoužíme se v ona místa (zase) podívat.

Nejde však zdaleka pouze o malebný soubor fotografií či map. Koncepce knihy je promyšlená: autor ji člení podle jednotlivých oblastí Podkarpatské Rusi – přesněji do čtyř turistických oblastí: užhorodskou, mukačevskou střední a východní část. Bohatý obrazový materiál je doprovázen zasvěceným textem, v němž se Štěpánek podrobně věnuje jednotlivým lokalitám v jejich meziválečné podobě. Všimá si urbanistického řešení měst, exteriérů i interiérů významnějších budov, neopomíjí

přítom alespoň stručné zmínky o historii míst, struktuře obyvatelstva, úřadech, školství, náboženství, dopravě atd. Velkou pozornost samozřejmě věnuje přírodním krásám. Díkce, kterou pro text zvolil, se dá přirovnat k vyprávění vzdělaného, zasvěceného průvodce krajem. Jakoby kráčel se zvědavým turistou (ale spíš s ním jel vlakem, protože knížka je uspořádána podle železniční trati, jak bývalo ve starých turistických průvodcích zvykem); s poutníkem, který se chce dozvědět o Podkarpatské Rusi meziválečného období co nejvíce. Díky této knize se hodně dovíme a uvidíme i my.

Publikace, která má anglické, ukrajinské a polské resumé, stojí 537 Kč, pro členy SPPR poskytuje vydavatelství Konting exkluzivní slevu 30%, tzn. bude stát 376 Kč.

(ap)

CO SE PÍŠE A VYSÍLÁ O PODKARPATSKÉ RUSI A RUSÍNECH

* Červnové vydání magazínu ČT **Babylon** věnovalo obsáhlý příspěvek výstavě fotografií Krajina v krásu oděná, kterou připravila naše Společnost. Reportéři hovořili s některými přítomnými autory i organizátory, natočili ukázky z vystoupení souboru Šarvanci, a ukázali vystavené snímky.

* ČT uvedla (4. 9.) vynikající dokument Davida Vondráčka **Do země (ne)zaslíbené**, jehož podstatnou část tvořilo vyprávění o Rusínech, kteří do ČR přesídlili po druhé světové válce z Rumunska a žijí nyní v Lesné u Tachova. Snímek vydává svědectví o jejich nesnadném hledání domova v naší zemi.

* **Mladá fronta Dnes** publikovala (23. 8.) článek Slavní Čechoameričani, jehož podstatná část je věnována proslulému imunologovi Emilu Skamene. Rodáku z Podkarpatské Rusi bylo osmnáct měsíců, když ho v roce 1943

do Čech z Podkarpatské Rusi „jeho židovští rodiče nechali v ruksaku propašovat, aby mu zachránili život. Vyrůstal pak v Praze v rodině manželů Skamenových jako jejich syn, pravdu o svém původu se dozvěděl až roku 1969, kdy už žil v emigraci.“ Náš krajan se stal úspěšným imunologem, za svůj přínos lékařské vědě získal řadu vědeckých cen, v ČR byl oceněn Mendlovou medailí.

* Pod titulkem Ukrajinec – jako fyzická jednotka práce píše v **Haló novinách** (23. 6.) publicista Zdeněk Hrabica mj.: „Pobýval jsem na Zakarpatské Ukrajině (Podkarpatské Rusi). Byl jsem okouzlen krásou její přírody, oživlými poloninami, minerálním bohatstvím, tradiční architekturou. Poznal jsem místa, kde se zastavil čas nebo kde se čas dokonce vrací. Ale hlavně jsem byl očarován duší tohoto pracovitého, věřícího národa. Každý třetí muž nebo žena tam mluví nebo rozumí

české řeči; tisíce Ukrajinců u nás, většinou těžce, pracovaly. Doma by o žádnou práci by ani nezavadili. U nás si vydělávali a dosud vydělávají na chléb vezdejší. Mnohokrát jsem na svých cestách potkal české obchodníky s bílým masem, novodobé, zkapitalizované a značně odporné otrokáře - otrlé verbíře. S Ukrajinci (verbovanými pro fyzickou práci v České republice) se za pomoci tamních překupníků nemazlí, jednají s nimi hrubě jako se svými oběťmi. Neohlížejí se napravo ani nalevo, houfují své ovečky z karpatských vesniček a počínají si v nich jako vládci země. V Rachově, v horském středisku, jaké by té zemi mohlo závidět Švýcarsko, jsem se musel zastýdět nad počínáním svých krajanů, když ponižovali své někdejší slovanské bratry...“

(ap)

Jaké byly kdysi trampoty s cestováním na Podkarpatskou Rus

Je dobře, že se nám teď cestuje na naší bývalou Podkarpatskou Rus bez obtíží. Donedávna tomu tak nebylo. Připomeňme si doby přísných podmínek, kdy se tam mohlo jezdit jen na pozvání od příbuzných. A těch ponižujících prohlídek na hranicích!

Na první návštěvu do Užhorodu v roce 1966 jsem se rozjel vlakem. S nezvyklými pocity jsem vyhlížel město, které jsem opouštěl jako devítiletý školák. Vrátil-li se někdo k rodným místům po dlouhých letech, dá se z jeho pocitů a reakcí vyzorovat leccos o člověčí mentalitě. Zatímco někdo si vystačí se zvědavostí, jiný se nevyhne rozechvění.

Jaké to klamné zdání: dětství tvoří sotva pětinu života, ale přesto se jeví delším údobím, než ostatní věk dospělosti. Tak mocná je síla vzpomínek!

Ze vzpomínání mě pojednou vyrušil hlas v ruské řeči: předložte pasy, prosím! Do kupé vstoupil voják se zavěšenou deskou na břiše sloužící k razítkování pasů. Byli tam se mnou ještě tři Rusíni, kterým pasy orazítkoval a se zasalutováním odešel, aniž se zastavil u mne. Podivil jsem se: ke mně jako k cizinci zřejmě přijde jiný voják, avšak jak poznal, že nejsem domorodec? Tato záhada nebyla vyřešena ani po vystoupení v Čopu, kde nám nařídili vyzložit zavazadla na dlouhý stůl, postavil se

u nich celník a s důkladností sovětským celníkům vlastní podrobil jejich obsah zevrubně prohlídce. Došlo i k trapným výjevům, když návštěvnice musela bezmocně přihlížet, jak se soused dovídal, co mělo být cizím očím utajeno. Po této nechutné prohlídce nás přes celní zónu propustili. Vstoupil jsem na půdu státu tolik obávaného svými restrikcemi, aniž bych byl požádán o doklady. Uznale jsem se ohlédl za hraniční závorou a pomyslel si, jak jsou pověsti o sovětské železně oponě nepodložené. Mé lichotivém mínění o liberálním přístupu vůči turistům v SSSR však brzy vzalo za své. Když jsem se - sledován z dálky svými příbuznými - po třech dnech z Čopu vracel, z této euforie jsem vystřízlivěl. Při podávání pasu jsem se na vojáka přátelsky zubil a prohlížel si vyznamenání na jeho hrudi, mezi kterými jsem pojednou zahlédl též odznak brněnských tramvajáků. Jak jej získal? A věděl vůbec, že k řadě řádů vůbec nepatří? Dohadoval jsem se. Mezitím zaujatě listoval v pasu. Pojednou se vztyčil, cosi zablekotal a pak nevěřicně střídavě zíral na mě a do pasu. Cože, vy se vracíte ze Svazu, ale sem jste přece vůbec nevstoupil?! S nadějnou představou, že možná odhalil špióna, se rychle kamsi vzdálil. Možná, že jsem první cizinec v historii SSSR, který tam bez vědomí úřadů vstoupil.

Po chvíli se vrátil v doprovodu majora. Tomu jsem opakovaně vysvětloval, jak jsem se bez dokladů octl na sovětské půdě. Důstojník nechápavě kroutil hlavou s velkým láteřením, aby se po čase vrátil v doprovodu osmi vojínů. Poznal jsem ihned toho, jenž mě ignoroval v kupé. Byla to tatáž skupina.

„Prosím, prohlédněte si tyto muže a ukažte nám viníka!“ vybídl mě. Inteligentnější velitel by z výrazu tváře hříšníka snadno odhalil. Zdánlivě jsem si zkoumavě prohlížel jejich obličej. Horečně jsem zauvažoval: označím-li původce této šlamastiky, bude ztrestán člověk, který mi byl pro svou ležérnost sympatický, za druhé by mě čekalo dosvědčování atd. a vlak přitom nepočká. „Oni jsou všichni mladí, žádného nepoznávám!“ zapíral jsem.

Při přemýšlení o šťastném konci této epizody pojednou zamířili tři vojáci z této skupiny ke mně: „Prozradte aspoň nám, kdo je ten lajdač, protože nás čeká všechny Sibíř,“ naléhali zkroušeně. Bylo mi jich líto, ale musel jsem trvat na svém tvrzení.

To vše pozorovali mí příbuzní, kteří měli na dálku divoké dohady a strachovali se, zda mne neodhalí jako nepřitele pracujícího lidu...

JAN ROMAN

(Dokončení na str. 8.)

Z NAŠÍ POŠTY

Naše dopisová rubrika je tentokrát monotematická: Vybrali do ní několik dopisů, které reagují na články v časopise a na nejnovější knížku o fotbalistovi Alexu Bokšayovi. Máme vždycky velkou radost z ohlasů na naše publikační aktivity, svědčí o tom, že práce, kterou v této oblasti děláme, má smysl. Pište nám dál a často!

Tajemství chaty odkryto!

Jako člen brněnské odbočky SPPR jsem obdržel časopis Podkarpatská Rus č. 2/2008 a po jeho přečtení ihned reaguji na článek Hledá se horská chata. Ve své sbírce cca 400 fotografií P. R. dané dohromady po smrti mého tchána, který sloužil jako zaměstnanec úctárný tamního Zemského úřadu od r. 1921 až do předání agendy Maďarům zjara 1939, jsem našel i fotografii chaty z r. 1936. Je na ní oválné razítko s nápisem Horská chata Pop Ivan a pod ním údaj o nadmořské výšce 1560 m. nad m. Vše na této fotografii odpovídá i čtyřem obrázkům uveřejněným v čas. PR 2/2008: Kamenná podezdívka, veranda s dřevěným ohrazením na okraji, pod ním vchod do lyžárny, uprostřed na verandě vstupní dveře atd. Těž okolí chaty dokládá, že jde skutečně o tuto chatu pod horským masivem Pop Ivan (výška 1940 m.). Chata byla asi útulkem otce pana Volkmar Scheffela při túře na vrchol.

Vladimír Pokorný, Brno
(Pozn. red.: Dopis pana Pokorného uveřejňujeme i za další ohlasy, jež nám na naši hádanku dorazily a potvrzují, že jde o chatu Pop Ivan. Velice

děkujeme autorovi za cenné údaje i mapku, kterou pro pana Scheffela do svého dopisu přiložil.)

Měli jsme ho rádi

Vážený pane Piláte, moc vám děkuji za napsání a Společnosti za vydání knížky o Alexu Bokšayovi, kterou jsem si právě koupila. Alexa Bokšay byl mým učitelem na základní škole v Sušické ulici v Praze 6 - třídím ve školním roce 1959 - 60. Před časem jsem zahlédla v televizi pořad, který byl natočen k jeho životnímu jubileu, a tak jsem mu zavolala. Samozřejmě si mě nemohl pamatovat, ale přesto jsem si myslela, že bych jej navštívila. To se ale nakonec už bohužel nepodařilo. Jako třídímní jsme ho měli snad všichni moc rádi, učil nás ruské lidové písničky, které bych asi od někoho jiného „nebrala“, ale s ním to bylo něco jiného a dodnes si je i trochu pamatuji. Také mám společnou fotku.

Ing.arch.Hana Beránková, Praha

Vzkaz pro Bohuslava Hynka

Z článku dr. Bohuslava Hynka jsem se mj. dozvěděl, že se angažuje v rusínských/podkarpatských záležitostech, že patří k časopisu Podkarpatská Rus a že se snaží jako aktivní *Young Turk* svrhnout vládu zkorumpovaných zpátečnicků vládnoucích nad něčím, co by se mohlo olbrachtovsky nazvat „Podkarpatská diaspora v Česku“, a s pomocí Trojského koně v podobě Klubu Rusínů a jejich přátel tak nastolit nový režim. Bravo!

Petr Kovařík, Florida

Mám zájem o činnost i časopis

Z pořadu ČT Babylon jsem se dozvěděla o existenci Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Můj děda, kterému bude letos 85 let pochází z Podkarpatské Rusi z městečka Pěřečín. Do naší republiky přišel v roce 1945 s gen. Svobodou a už zde také zůstal. Bohužel v posledních letech už nemá žádný kontakt se svými příbuznými a tak jsem si myslela, že časopis, který vydáváte, by pro něho byl určitě přínosem. Pokud mohu poprosit, zašlete mi kontakt, kde a jak bych mohla časopis objednat. Sama, ač národnosti české, bych ráda do spolku vstoupila. Helena Gerlichová, České Budějovice
(Požadované informace pisatelce posíláme; pro všechny ostatní opakujeme, že zájemci o členství v SPPR se mohou hlásit písemně na adrese Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, Dům národnostních menšin, Vocelova ul. 3, 120 00 Praha 2. Na téže adrese se hlásíte také do nového občanského sdružení Klub Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi. Zakládáme ji pro Rusíny i Čechy, kteří se chtějí sdružovat a vyvíjet kulturní a společenské aktivity na základě příslušnosti k této národnosti, zájmu o Rusíny, jejich život a kulturu i o Podkarpatskou Rus. Bližší informace v čas. PR č. 2/2008 a na jiném místě v tomto čísle.)

Jaké byly kdysi trampoty s cestováním na Podkarpatskou Rus

(Dokončení ze str. 7.)

Bez problémů nebyla ani jiná cesta do této příkladně hlídané země, tentokrát autem v roce 1972. Vydal jsem se tam s matkou, která se chtěla setkat s příbuznými rusínského původu. Přijetí celníky v Užhorodě neprobíhalo nijak přívětivě. I když v současnosti našeince spílá slovenským celníkům pro jejich přepečlivě „filcování“ našich zavazadel (zřejmě pod tlakem schengenských dohod), srovnání s tehdejšími sovětskými prohlídkami vyznívá dnes coby nevinná hra na fanty.

První nepřítomnost nás potkala, když mé vozidlo pohraničník navigoval nad prohlížeč jámu tak nepřesně, že jsem sjel mimo. Po nahození vozu nad otvor jsem pozoroval se zájmem celníka, jak buší zespuď kladivem na jednotlivé kovové části podvozku. Protože každý díl vydával jinou tóninu, zaznívala z útroby jámy jakási podivná zvonkohra. Po opuštění jámy nastala další etapa prohlídky, při ní jsem se očividně tak nebažil. K našemu autu se vrhli tři odhodlaní celníci s viditelnou chutí rozložit můj vůz na prvočinitele. Jen aby jej složili do původního stavu, staral jsem se. Tito dobří muži si počínali velmi odborně, avšak ocenil jsem, že starší z nich byl evidentně o stupeň víc na výši. Z čeho jsem tak usoudil? Zatímco ti dva mladší se dohadovali nad velkou, asi půlmetrovou kaučukovou pannou, jak daleko mají postupovat v důkladnosti její prohlídky, až rozhodli, že jediné správné je utrhnout jí hlavu, aby mohli nahlédnout do jejích vnitřností, ten další z nich přerušil prohlídku, vystoupil z auta a vyzval ostatní soudruhy k rokování. Ještě bych se zmínil, co předcházelo. Tenkrát byly u nás v oblibě tzv. svlékácké tužky, jimiž jsme chtěli obdarovat mužské příbuzenstvo. Aby unikly slídivým zrakům celníků, rozdělil jsem je na tři místa: jednu jsem si ponechal v kapse, druhou jsem vložil do kabelky nic netušící matce a třetí pohodil v kapse čalounění auta. Zatímco u mne a u mé matky nalezené tužky mladším celníkům nic neřikalo, u velitele vzbudila pozornost. Začal

V červenci se členové odbočky SPPR v Jindřichově Hradci zúčastnili zájezdu c. k. Subcarpatia v Brně, který tradičně směřuje na Podkarpátí. Hlavním cílem cesty byla východní část regionu: město Jasiňa a vrcholy Západních Karpat, Blížnica, Pietros a nejvyšší hora Hoverla. Dále navštívili velká města – Užhorod, Mukačevo a památky v těchto místech. Snímky, které členové odbočky pořídili, obohatí výstavu fotografií a získaný materiál použijí při besedách a v propagaci práce odbočky.

do ní nahlízet a já jsem zneklidněl. „Kolik těch tužek máte?“, obrátil se ke mně přísně. Protože jsem věděl, že tužky viděli všichni tři, bylo moudré přiznat všechny. „Tužky vám budou zabaveny“, řekl starší zkušený objevitel a když jsem namítl, zda mi je při návratu vrátí, prohodil slavnostně: „V SSSR jsou takové věci nemorální a musejí být proto zabaveny.“ A aniž se obtěžoval sepsáním protokolu, uložil je k věcem doličným.

S lítostí jsem musel konstatovat, že tužky budou sloužit k potěše jiným pánům, než jsem si to představoval.

Další druh trampoty s autem nás čekal ve vnitrozemí. Tehdy měl cizinec určenou trasu vozidlem jen po silnici – Užhorod – Mukačevo – Lvov. Jinam odbočovat bylo přísně zakázáno. Protože jsme měli namířeno do Iršavy, stáli jsme v Mukačevě před otázkou, co s autem. A v této souvislosti jsme měli poznat jiný druh domorodců. Zatímco jsme váhali, jak překonat zbývající desítky kilometrů do Iršavy, shlukli se kolem nás místní, pro něž jsme byli ještě tenkrát exoty. Když se dověděli o našich potížích, zažehli jsme v nich

plamen nevídané solidarity. Přihlízející dívka zastavila mladého policistu. „Dejte mu 10 rublů, on vás vyvede z města“, nabádala mě k úplatku úřední osoby. Potom nám s ostatními radili, abychom si zakryli zadní světla škodovky a vydali se k Iršavě. Nemožná představa, že by našeince u nás nabádal např. Vídeňák, jak se uchýlit z povolené cesty.

Nakonec jsme strach i luštění orientačních tabulek překonali a do Iršavy šťastně dorazili. Tam jsme auto zakryli, aby uniklo zvědavým očím. Názpáteť jsme pak zvolili málo nápadnou silnici.

Při své nedávné návštěvě této země se mi vybavily vzpomínky na tehdejší absurdní poměry. S potěšením jsem se teď zastavil u prodejních krámků, kde mohla být volně vystavena trička s nápisy „SSSR na věčné časy!“ hned vedle rouhavého „Sláva Bohu, že nejsem Moskal!“ V podobných kontrastních nápisech se zrcadlí obrovská změna skoro dvaceti let a jsou zárukou, že svoboda zůstane chloubou této společnosti.

JAN ROMAN

ZE ŽIVOTA RUSÍNŮ NA SLOVENSKU

* Zemplínské muzeum v Michalovcích pořádá výstavu prací Daniely Kaprálové nazvanou „Zuzanka – Pomož, Bože, ráno vstát“. Jedná se o fotografický příběh inspirovaný insitní tvorbou stařenky. Expozice podpořilo slovenské Ministerstvo kultury v rámci programu Kultura národnostních menšin. Výstava probíhá od 5. do 30. září.

* **Sdružení inteligence Rusínů Slovenska** chystá na 18. říjen další společenskou akci. Uskuteční se v prostorách Studentského domu Mladá garda v Bratislavě a zazní tu jak rusínsky, tak i slovensky folklór.

* Rusíni celého světa si připomínají 40. výročí úmrtí známého lidového lemkovského umělce, malíře **Epifana Drovňjaka (Nikifora Krynického)**. Ten vstoupil do širokého povědomí i díky snímku režiséra Krzysztofa Krauseho Můj

Nikifor, který na Mezinárodním filmovém festivalu v Karlových Varech v roce 2005 získal tři ceny včetně té nejprestižnější: Křišťálového glóbu za nejlepší film. Nikifor zemřel 10. října 1968.

* **Prešov** zažil koncem srpna důležitou kontrolu: mezinárodní hodnotící komise zkoumala připravenost města na titul **Evropské hlavní město kultury 2013**. Štáb kandidatury se snažil přímo na místě, doma, ukázat, proč by měl Prešov zvítězit mezi finalisty, kterými jsou vedle metropole Šariše ještě Martin, Nitra a Košice. Na obědě s komisí představili prešovští i příslušníci čtyř národnostních menšin zdejšího regionu: Rusíny, Šarišany, Židy a Romy. Základem prešovské kandidatury na Evropské hlavní město kultury 2013 je podle předkladatelů propojení kultury, historie a tvořivého potenciálu zdejších lidí.

* V rámci 6. ročníku Humenských varhanních dnů Štefana Thómana se ve výstavní síni uskutečnila v polovině srpna **vernisáž výstavy prací fotografky Dany Kyndrové**. Expozice nese název Podkarpatská Rus a dokumentuje velkou lásku autorky k tomuto kraji. Kyndrová navštívila Podkarpatskou Rus poprvé v roce 1991, od té doby tu byla mnohokrát a díky těmto cestám vznikly stovky úžasných, především dokumentárních a velmi cenných snímků.

* V Beloveži se uskutečnily **33. Folklorní slavnosti**, které v rámci grantového projektu připravil tamní obecní úřad ve spolupráci s Regionálním klubem Rusínských obrody na Slovensku. Začátek programu obstaraly verše Alexandra Duchnoviče „Život Rusína“. I tomuto setkání přispělo Ministerstvo kultury Slovenské republiky. **(top)**

Diskutujeme o SPPR i o nově vznikající organizaci Klub Rusínů a jejich přátel: Jeho zárodek je na obzoru společně s ideou modernizace našeho časopisu

V blízkosti Tylova náměstí v Praze je péčí Magistrátu hl. města Prahy provozován Dům národnostních menšin. Kdykoli tam uvítají každého Rusína i jeho české přátele. Shodou okolností Tyl, společně se skladatelem Škroupem složili píseň, která se stala naší hymnou. V období mezi dvěma světovými válkami byla také hymnou Podkarpatské Rusi. A zároveň také součástí čs. státní hymny byla píseň Podkarpatskie Rusiny, jejíž slova napsal rusínský buditel Duchnovič.

Rusínská obec v Česku patří mezi dvanáct privilegovaných komunit, jež mají své zástupce v Radě vlády pro národnostní menšiny. Kazaši, například, takovou výsadu nemají, byť ministryně pro lidská práva a národnostní menšiny Džamila Stehlíková, která radě předsedá, pochází z Kazachstánu.

Náš časopis je trvale hodnocen jako jedno z nejlepších periodik národnostních menšin žijících v České republice. Menšinové časopisy, vycházející z pravidla v jazyce příslušného etnika, jsou dotovány Ministerstvem kultury ČR. Z příspěvků členů by nebylo možné náklady hradit. Máme svého zástupce ve Výboru pro dotační politiku Rady vlády pro národnostní menšiny, který dbá, aby při udělování podpory vydávání periodik menšin nebyli Rusíni opomenuti.

Časopis Podkarpatská Rus má v rodné rusínštině jen jednu stránku. Literární rusínština se teprve rodí, formu její spisovnosti konzultují jazykovedci v Prešově, Užhorodě i v dalších zemích, kde žije rusínská menšina. Převaha češtiny v časopise je způsobena také tím, že na Podkarpatsku, pokud bylo součástí Československa, existovaly české školy, v nichž tehdejší rusínskou slovanofilskou generaci učili čeští pedagogové.

Zbytky češtiny svých otců si do České republiky nyní denně přivážejí fachmani najímaní na

řemeslné práce. Rusínská mládež vítá, že si mj. i prostřednictvím čtvrtletníku SPPR může doplňovat znalost naší řeči. Zároveň ale mezi sebou komunikují jazykem domoviny – rusínsky. Proto by měl počet rusínských stránek v časopise přibývat.

Zpravodajství, komentáře a také kulturní rubriku by měl časopis napříště více přizpůsobovat potřebám rusínských novousedlíků. Rovněž uverejňování zajímavých zpráv z rodného kraje by mělo zabírat více místa. Existují k tomu předpoklady. Např. pan Ivanytsya, sice už trvalým pobyt v ČR, má stále ještě vliv na vedení Domu kultury v Ťačově. Odtud by nám on, kronikář, mohl posílat do každého čísla původní zprávy ze svého regionu.

Je dobře, že se SPPR mj. vydavatelsky věnuvala historii a růstu průmyslu, dopravy či zemědělství v době, kdy na Podkarpatsku působili v roli manažerů Češi. Zejména v 30. letech minulého století se Podkarpatsko bouřlivě rozvíjelo a pevněji přimklo ke zbývající části Československa. Publikace a články z té doby a o ní jsou dobrým základem pro vědecké zpracování historických kořenů našeho tehdy společného státu.

Nyní v našich tiskovinách, a hlavně v časopise Podkarpatská Rus, bychom měli věnovat pozornost aktuálním problémům rusínské komunity při stále se měnících vizových, pracovních a ubytovacích podmínkách. Jen tak můžeme najít mezi rusínskou menšinou, stoupence - zájemce o společnou činnost, jíž obohatí tuzemskou kulturní scénu. Ze začátku třeba jen zpíváním lidových písní na valné hromadě, jak to letos předvedli Rusíni od Teplíc (i když všechna čest chomutovskému souboru, který šíří rusínskou kulturu tak říkajíc ve velkém).

Nutná nová redakční tvář časopisu nebude

lehce přijímána zastánci dosavadní linie SPPR, která dovedla Společnost ke zplnění jejích listopadových (1989) ideálů. Není však nutné, abychom si vzájemně překáželi. U časopisu by se jednoduše změnil vydavatel, jímž může být například proponovaný Klub Rusínů a jejich přátel. Proměnila by se zároveň struktura čtenářů.

Dnes, kdy časopisy často podle vkusu čtenářů mění design a zlepšují obsah, bychom možná pod název časopisu měli umístit i jeho anglickou podobu: *Sub-Carpathian Ruthenia*. Uvnitř čísla by bylo umístěno anglické resumé zveřejněných materiálů. Máme totiž odběratele až v Anglii, USA a Kanadě. Jeden z nich, Vojta Levin, dokonce přispěl na náš tiskový fond. Zahraniční přátelé Podkarpatska by jistě z nové tváře měli spolu s námi radost.

Uvítám oponentní názory.

BOHUSLAV HYNEK

M. Špálová-Benešová: Podkarpatské zátiší

Zelené karty: ANO!

Věrní čtenáři si jistě vzpomenou, že jsem loni po návratu z Podkarpatské Rusi chválil rusínské řemeslníky a líboval si, že po zavedení *zelených karet* budou moci bez prostřednictví různých mafiánů pracovat i u nás, v zemi léty zanedbaného učňovského školství. A že to bude k užítku obou stran, ba i strany třetí, zahraničních investorů v ČR, kteří se shánějí po šikovných pracovitých rukách dostupných za přijatelných podmínek. U lidí z Podkarpatska neexistují „kulturní (civilizační) rizika“ ohrožující naši společnost; však si přečtěme u Olbrachta, jak se od začátku přimkli k Československu, a historici vám potvrdí, že Rusíni patřili v Dukly k nejudatnějším bojovníkům za naši společnou vlast.

Obsazování dělnických profesí řemeslníky z podkarpatských hor nehrozí až tak MUDr. Rathem v parlamentu zároveň zmiňovaná „zdravotní rizika“, zejména přenos obávaných chorob. Pod Karpaty se žije bohabojně, AIDS se odtud nešíří. „Česká republika

nemá pod (řádnou) kontrolou proces migrace a transferu,“ pravdivě uvedl v poslanecké sněmovně její místopředseda Zaoarálek, který se zavedení zelených karet pro cizince obává z *bezpečnostních důvodů*. Podle mne právě vydávání zelených karet by mohlo zavést kýžený přehled a zároveň působit k vytvoření pocitu bezpečí u najímaných pracovníků.

V Právu, v rubrice Ring volný, čteme, že se „můžeme těšit na městské čtvrti, kam nebude bezpečně vcházet ani za dne. „Proč si vlastně někdo myslí, že se tyto lidé budou chtít do naší společnosti zařadit?“ Autor, bývalý policejní ředitel, – pro mě chválabohu úlevně – poté dodává: „Musím se ptát, jaký vztah budou mít tyto lidé z Asie či Afriky k naší zemi.“ Proč policista mří, podle mého názoru zbytečně, rovnou do takových dálek?

My, co jsme poznali Podkarpatskou Rus a její lid, bychom měli všem dostatečně nahlas říkat: že hned po sovětské revoluci k nám přišli anti-

bolševici z Rusínska a splynuli s českou komunitou; že po založení Československa u nás studovali budoucí rusínští učitelé, kteří zanechali pro-českou kulturní stopu v dalších generacích; že Rusíni sloužili v čsl. předválečné armádě, zpravidla v Čechách a na Moravě, a civilisté se zde připravovali pro náročné profese; že byli našemu státu nejvěrnější, když nás ostatní menšiny opustily. A po válce někteří jako dobří hospodáři stavěli na nohy české pohraničí.

Vyslovujeme-li se ve prospěch zelených karet, myslíme na podkarpatské Rusíny. Teď je jim na Ukrajině úzko. Snem Rusína je vydělat v zahraničí, ať v Kanadě, ať v Česku, groše a postavit si *doma* dům. Když mu k tomu pomůžeme, pomůžeme tomu pravému.

BOHUSLAV HYNEK

Jaké je postavení Rusínů v České republice?

Uvítáme příspěvky čtenářů na toto téma.

Stanovisko k výzvě ke vstupu našich členů do Společnosti Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi

V souvislosti s dlouhodobým neutěšeným stavem v činnosti výkonného výboru SPPR byla v č. 2 2008 tohoto časopisu uveřejněna nabídka pro zájemce o vstup do dalšího nově vznikajícího občanského sdružení – Společnosti Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi. Je nepochybné, že bez jakéhokoliv dalšího vysvětlení důvodů, které vedou k ustavení tohoto obč. sdružení a současně bez bližší informace o budoucím zaměření jeho činnosti, je tato nabídka nejasná a mezi stávajícími členy naší Společnosti proto vytváří ovzduší pochybností o oprávněnosti takového postupu ze strany některých členů dosavadního výkonného výboru.

Jeho členem jsem od roku 1992 a současně jsem předsedou výboru brněnské odbočky Společnosti. V průběhu doby se členy SPPR stalo více než 1000 zájemců, přičemž současný stav činí cca 700 členů. Mezi nimi je stále řada těch, kteří vstoupili do Společnosti již v prvních letech po jejich ustanovení. Mnozí však vstoupili později – z různých důvodů, např. jako žadatelé o poskytnutí náhrady majetkové újmy za majetek zanechaný na Pod. Rusi, po účasti na našich besedách, turistických zájezdech apod.

Podstatné přitom je, že převážnou většinu tvořili a tvoří členové české národnosti. Současně je však mezi námi i několik desítek těch, kteří se narodili ve smíšených česko-rusínských manželstvích uzavřených v době první Československé republiky na území bývalé Podkarpatské Rusi.

Dlouhodobé snahy o proklamaci skutečného národnostního složení členské základny naší Společnosti a z toho pak přirozeně vyplývajícího zaměření našeho zásadního poslání bylo a je

předmětem dlouhodobých rozporů v činnosti výkonného výboru; zejména ti z vás, kteří se zúčastňují našich valných hromad, si to velmi dobře uvědomujete.

Dlouhodobá snaha některých členů Společnosti začlenit ji mezi rusínské organizace zapojené do činnosti Světové rady Rusínů a v tomto smyslu změnit její původní název vyústila v roce 2005 k rozhodnutí naší revizní komise definitivně ukončit tyto mnohaleté snahy - s tím, že bude ponechán její původní název. Současně obnovené snaze o ustavení OS s tímto změněným názvem a to jako dalšího OS vedle naší stávající Společnosti přátel Podkarpatské Rusi patrně bude ze strany Ministerstva vnitra České republiky vyhoveno. Podstatnou otázkou ovšem zůstává, k čemu to bude sloužit, kdo se může stát jeho členy a jaké bude zaměření jeho činnosti.

Navíc v Praze již řadu let pracuje Občestvo Rusínů a letos nově vzniklo další OS s názvem Sodrúžetstvo Rusínův, ve kterém se do budoucna zřejmě soustředí mladší občané přicházející k nám za prací z Ukrajiny a které bude zastupovat jejich zájmy a kulturní dědictví. Celkem by tedy měla u nás působit čtyři občanská sdružení určená občanům hlásícím se k rusínské národnosti.

Předpokládáme, že poslání a činnost SPPR si zachová a do budoucna zvýrazní svoje původní zaměření, pro které byla ustavena, tj.:

– Navazování všestranných kontaktů a vzájemné spolupráce ve vazbě na bývalou Podkarpatskou Rus a nynější Zakarpatskou oblast Ukrajiny, na jednotlivce, organizace, instituce, kteří tam žijí, existují a vyvíjí činnost – v různých směrech a na různých úrovních.

– Připomínání historie a pozitivního přínosu, kteří občané naší současné republiky a naši předkové – Češi, Moravané a Slezané – v období první ČSR pro toto území jako součásti tehdejšího společného státu přinášeli.

– Samozřejmě to bude probíhat ve vzájemné spolupráci všech členů společnosti, tedy – jak je uvedeno v preambuli našich stanov – bez ohledu na jejich politickou příslušnost, národnost a náboženské vyznání, jak tomu v minulosti vždy bylo.

Do budoucna však bude třeba překonat dosavadní deformace nebo nezájem v činnosti a jednání některých dosavadních členů výkonného výboru a přizvat do něho z našich stávajících nebo nových členů zájemce pro prosazování těchto záměrů a cílů.

Jestliže naše poslání a cíle byly a jsou jasně formulovány, není zřejmé, jaké poslání a cíle má sledovat nové OS Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi. To je nyní třeba jasně vymezit, aby nedošlo k nežádoucí dezoorientaci a našich dosavadních členů, případně k manipulaci s jejich členstvím. Současně je třeba umožnit našim členům, aby se mohli sami k této problematice vyjádřit a prosadit tak svoje právo na ovlivňování a usměrňování činnosti OS, kterého jsou členy. Žádám proto dosavadní členku VV paní Pilátovou, aby jako osoba, která připravuje ustavení nového OS Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi zaujala v tomto čísle časopisu ve věci jasně a vyčerpávajícím stanoviskem.

Ing. LIBOR CHYTILEK

předseda výboru brněnské odbočky Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

Odpověď a pozvání do klubu

Pan ing. Chytilík, jehož osobní stanovisko otiskujeme na této straně v plném znění, mě jmenovitě vyzval, abych zaujala „jasné a vyčerpávající“ stanovisko k vzniku nové organizace. Jasně bylo od začátku, „vyčerpávající“ však zřejmě nebude, protože i nová organizace teprve hledá svou tvář.

Nejprve ale malá upřesnění. Skupina aktivistů, která iniciuje vznik nového sdružení se nakonec rozhodla pro název **KLUB RUSÍNŮ A PŘÁTEL PODKARPATSKÉ RUSI** – jednak proto, aby nedocházelo k záměnám, a zejména kvůli tomu, že „klub“ zní přátelštěji a vstřícněji. A o vzájemné porozumění, o přátelství nám jde. Za druhé: k vzniku nové organizace nedochází kvůli „neudržitelnému stavu v činnosti výkonného výboru“, ale ze zcela jiných důvodů. Viz níže. Za třetí: nepřipravuji ji pouze já, ale širší skupina, v níž jsou Rusíni i Češi. A konečně: revizní komise nerozhodla, ale doporučila, neboť nemá rozhodovací pravomoc.

A nyní – proč? Nemám ve zvyku se odvolávat na to, že patřím k zakládajícím členům

SPPR (u jejích základů jsme stáli např. s dr. Hořcem, arch. Pilipem, zemělým panem Veličkem a dalšími), ale nyní to přesto připomínám. Stejně jako skutečnost, že pod touto střechou se od počátku sdružili rusínští, čeští i slovenští zájemci o Podkarpatskou Rus a lidé s původem rusínsko-českým, tedy smíšeným, se záměrem, že se nová organizace stane **také** organizací rusínské národnostní menšiny. Pod společnou střechou se tyto komunity zpočátku spolehlivě vešly, žily a vzájemně spolupracovaly v přátelském porozumění – asi jako na předválečné Podkarpatské Rusi. Postupem času, tj. od r. 1990, se situace v naší zemi změnila, a to téměř ve všem. Však to všichni zažíváme. Mimo jiné vyvstala potřeba nikoliv snad zcela změnit, ale rozšířit, obohacovat, oživit a modernizovat práci naší organizace; kromě historie se zabývat současností a mj. reflektovat problémy Rusínů, kteří se čím dál hojněji začali stěhovat do Česka. Na počátku nového tisíciletí byla ustavena Rada pro národnostní menšiny, která ze své iniciativy přizvala SPPR

k účasti na své činnosti - jako organizaci národnostní menšiny.

To vše nás vedlo k návrhu na rozšíření názvu naší organizace na Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi. Tyto aktivity se však staly pro některé jednotlivce ve výkonném výboru nepřijatelné a opakovaně proti nim protestovali. A pro ty z nás, jimž jde o moderní, současnosti odpovídající charakter činnosti, a o to, aby to byla organizace sdružující a pracující **také** jako sdružení rusínské národnostní menšiny, vyvstala potřeba založit novou organizaci. Srdečně do ní všechny zveme. Na to máme právo, aniž je naší povinností zvažovat, že bude existovat další, ať už druhá či třetí organizace obdobného ražení. Osobně chci ujistit všechny zájemce, že jsou vítáni v klubu. O tom, co chceme dělat, jsme psali ve 2. čísle časopisu Podkarpatská Rus. Počítáme s každým, kdo má zájem o Podkarpatskou Rus a Rusíny. **Přivítáme všechny zájemce i hlasy do diskuse. Hlaste se, pište!**

AGÁTA PILÁTOVÁ

Родный край

Додаток до новинки Podkarpacká Rus (Прага - Пряшів)

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духовный

Марія МАЛЬЦОВСКА

АЙ ДОМА СЯ МОЖ СТАТИ ПРОРОКОМ

Щі лем минулого року у видавательстві Світового конгресу Русинів у Пряшові вышла цінна публікація 100 визначных Русинів очами сучасників. І. часть (зоставителька ПгДр. Марія Мальцовска). Книжка представує 25 нарисів о визначных Русинах, главно на Словакії од давных часів по сучасность. Од Александра Духовніча через Еміла Кубека, Деїдерія Миллого аж по Михайла Шмайду, Василя Турка, Франтішка Крайняка і ін. Найдете в ній Енді Варгола, Роберта Маґочія, Анну Симкову і ряд інших визначных русинських особностей, які вхабили і вхабляють слід, главно в культурі, малярстві, літературі і інших областях нашого жывота. Книжка мала за ціль дати імпульз ку тому, жебы сьме обертали увагу на вынятковых людей Русинів, яких є міжджі нами много. Абы о них знала молодша генерація і была на них одповідно горда. І досправды, де бы сьте не зашли по наших русинських селах, в каждім з них мож обявити особность, ці вже з минулости, або сучасности. І хоч ся гварить, же дома ся чоловік не стане пророком, послідні подїи на русинських селах в Словакії свідчать о тім, же ся то може стати. Старостове сільских урядів докладніше зачали гортати кроїники села, штудувати окремых людей, які дашто значать про село. І нелем про нєго. І выносять на світло Боже мена, які сьуть приносом про шыткых нас.

Так ся стало і в селі Кленова, Сниньского окресу на выходї Словакії, де колись діяв писатель і священник Александер Митрак. 27. юла 2008 року Кленова славила 460 років од першой письменной згадки. Там ся в тот день визначны родаци із села стали єго честныма обчанами.

СВІТОЗНАМЫЙ НЕВРОХІРУРГ

Проф. МУДр. Юрїй ШТЕНЕ, к. н. ся народив в 1948 році в Кленовї, Сниньского окресу. Основну школу скінчив в роднім селі в 1963 році. Гїмназію і медїчну факулту скінчив в Братїславі. Аспїрантуру скінчив в Москві у 1979 році в Научно-выскупнім інштїтуті неврохірургїї академіка Н. Н. Бурденка. Од скінчїня факулты в 1972 році робить на неврохірургїчній клініці в Братїславі, спочатку як доктор, пак главный доктор, а од 1992 року як предноста клінікы. Доцентуру здобув у 1987 р., а професуру в 2002 р. Як доктор-неврохірург є в першій десятці одборників свїта. Перед десятима роками дістав од Світовой академії неврохірургїї честне узнання за розвой неврохірургїї на хосен людства. У 2008 році го президент Словацькой републікы

Юрїй Штенє – честный обчани села Кленова

нагородив Прїбіновым хрестом І. класы. Професор Юрїй Штенє є членом Світовой академії неврохірургїї, віцепрезидентом Европской асоціації неврохірургїчної сполочности, честным членом Середнєвропской неврохірургїчної сполочности, котрой був першым президентом. Чітать лекції на европских, америцьких, світовых конгресах. Обертאות ся за єго помочов як целебрїты (Йозеф Раж, Віліам Ветешка, Юрай Чобей) так і обычайны Русины з выходу Словакії. Тїшит ся, же може помочі, а нїгда не забывать на свою бісїду, на русинський край, з котрого вышов.

ВЫЗНАМНЫЙ ОРТОПЕД

Доц. МУДр. Михал ШТЕНЕ, к. н. (брат Юрка) народив ся у 1931 році в Кленовї, Сниньского окресу, де скінчив ай основну школу. У 1953 році скінчив Штатну руську гїмназію в Гуменїм. Медїчну факулту А. Коменьского у Братїславі скінчив у 1959 році. До 1986 року робив на І-їй ортопедїчній клініці в Братїславі як доктор, а од 1972 року як главный доктор. В 1986 – 1997 був предностом ІІ. ортопедїчній клінікы в

Михал Штенє – честный обчани села Кленова

Братїславі. Быв членом презїдї Европской і Світовой ортопедїчній і травматологїчної сполочности. Од 1997 року робить як ортопед в шытгаліо Милосердных братів у Братїславі. Є председом Здружїня інтелїгенції Русинів Словакії в Братїславі, активно бере участь в культурно-сполоченськїм жывоті Русинів на Словакії. Як і єго брат Юрко, так і він, і хоць досягли великого узнання на робочїх містах, зістали скромныма Русинами, які сі цінять свою роботу і не забывают на свої русиньскы корїня.

ДІПЛОМАТ, ЛІТЕРАТОР

Др. Ян ЮДА, к. н. ся народив в 1930 році в селі Кленова, Сниньского окресу. По скінчїню основной школы в роднім селі, учїв ся в 1943 році в недалекім Великім Березїм на Підкарпатській Русї. По скінчїню Другой світовой войны продовжав ся учїти в міщаньскїй школі в Снїпї, а в 1950 році скінчив Штатну руську гїмназію в Гуменїм. У 1954 році скінчив Універзіту Коменьского в Братїславі, а то літературознательство, словацькый і руськый язык. Пак робив редактором в новинках Правда. В 1965 році скінчив аспїрантуру в Москві з проблематїкы літературознательства. Тогда ся зачала і єго діпломатїчна карьєра. Быв вельвысланцєм в Москві, 6 років був вельвысланцєм Чехословакії в

Ян Юда – честный обчани села Кленова

Марокку. Свою діпломатїчну роботу скінчив як генеральный секретарь чехословацькой комісії про сполупрацу з UNESCO. Жьє в Братїславі.

НАРОДНЫЙ УМЕЛЕЦ УКРАЇНЫ

Ернест КОНТРАТОВІЧ ся народив в 1912 році в Калній Ростоці, Сниньского окресу. Скінчив Ужгородську учительску семїнарію, публічну школу рисования Й. Бокшая. А. Ерделія, продовжав розвивати традиції національной школы малярства Підкарпатської Русї. Єго образы сьуть насычены еспресїонїзмом, драматїзмом добы, в котрій торив. Малєвав людей з гор, Верховинців (Свячіня воды, 1938, Погріб бідняка, 1939, Смутны мелодїї, 1940, Ведуть арентованых, 1943, Танець, 1965). Малєвав крайнкы, образкы з народного жывота, як свідчїла о тім выставка єго творів в Ужгородї у 2007 році, але без участї автора.

В Калній Ростоці не забывают на свого родака, визначного маляря, єдного з послідних представителів закапатської малярской школы, який ся ту народив перед 96 роками, за то му того року было удїлене селом честне обчанство. Плакету перебрав председа Сполку малярів Україны на Закарпатію, народный умілець Борїс Кузма.

Споминаны приклады свідчать о надаваню почливости особностям по наших русиньських селах. Говорять о тім, же ай дома ся мож стати пророком. *

Марія ГІРОВА
О НАС РУСИНАХ

Цї є така рука
Цї є така сила,
Абы на колїна
Русина зложыла?

Не є і не буде
Поку лем світ буде,
Одправіку Русин
Жьєв ту, й жыти буде...

Хоць дїточкы єго
Порозлітали ся,
До гїздочка свого
З ласков вертають ся.

(Родне гїздо, Русин і Народны новинкы, Пряшів 2008)

Fenomén podkarpatské malířské školy

III. Čeští umělci na Podkarpatské Rusi

Ve výtvarném životě na Podkarpatské Rusi mělo velký význam působení českých umělců. V roce 1924 byla v Praze zahájena velká národopisná výstava *Umění a lid Podkarpatské Rusi*. Výstava měla velký ohlas a v následujících letech zhlédli její exponáty i diváci v řadě měst Čech a Moravy. Stála u začátků putování českých umělců za poznáním původní rusínské lidové kultury, nedotčené městskou civilizací. Lze říci, že stála také u zrodu fenoménu Podkarpatské Rusi v české kultuře. Jeden z českých výtvarníků, Ora Pokorný, své dojmy zachytil nejen štětcem, ale i slovem: „He, to je ta země s modrými horami a lesey! To je ta krásná země s širokými lány kukuřice a zelenou pastvinou! U tichých řek sedí města, vroubená viničnými vrchy, města s ruinami hradů, feudálními zámky a s novými paláci z betonu. U divokých horských potoků křičí se mechem zarostlé vesnice, vroubené pralesy, s dřevěnými kostelíky a temnou židovskou křmou. Který malíř přál by si zemi bohatější, který umělec přál by si prostředí zajímavější? Projítí tímto krajem s očima do široka otevřenými, přidružití se do hloučku a mítí vnímavé srdce, slyšeti, a potom vše vtělit v několik tahů štětcem, v několik křídových čar! Zem podkarpatoruská je zemí kontrastů a jimi útočí na naši vnímavost, dávajíc nám zážitky nečekaných dobrodružství. Nedivte se ani, že je tu tolik básnicích a malujících četníků, finančníků, úředníků, učitelů.“

Nikoliv náhodou už začátkem 20. let v Mukačevu pracoval představitel směru „sociálního umění“ František Foltýn. Vytvořil sérii expresionistických obrazů v duchu mystického vidění karpatské krajiny. Impresionistu Antonína Hudečka zas uchvátily monumentalita karpatské krajiny, originalita a malebnost dřevěných kostelíků v rusínských vesnicích, Ludvíka Kubu

pestrbarevnost, originalita a jedinečnost krojí podkarpatských etnografických skupin. Zavítali sem i významní slovenští umělci Janko Alexy a Martin Benka. Ve druhé polovině 20. let se na Podkarpatské Rusi usadila celá skupina českých umělců: Zdeněk Ančída-Kolářik, Milada Benešová-Špálová, Antonín Boček, Ladislav Císař, Jaromír Cupál, Marketa Gottliebová-Blumová, Bohuslav Harna, Anežka Janesová, Ota Jelen, Ladislav Kaigl, Rudolf Kučera, Bohumil Lízner, Josef Lhota, Mariše Neubertová, Bedřich Oždian, Ora Pokorný, Marie Rejlová, Božena Rodová-Sašeci, Antonín Šubrt, Josef Tomášek, Jaroslav Zajíček. Působení českých výtvarníků mělo velký význam pro výtvarný život na Podkarpatské Rusi, i když jejich chápání úlohy umění a smyslu tvůrčí práce malíře se často radikálně lišilo od přístupu rusínských výtvarníků. Čeští umělci představovali prakticky všechny směry tehdejší bohaté výtvarné scény Československa. Realistický směr s náznaky folklorismu představovali L. Kaigl, Z. Ančída-Kolářik, B. Lízner B. Rodová-Sašeci, J. Tomášek, A. Šubrt.

Jejich krédo vyslovil L. Kaigl: „Zamiloval jsem si zdejší lid, barevnost jeho krojů, a proto vezmu-li štětec a paletu do ruky, chci zachytit Podkarpatského Rusína, ať muže či ženu... Na Podkarpatské Rusi bylo by třeba malíře slunce, jásavých krásných barev, podobného jako je Uprka, - bohužel, takových zde není.“

Ve svém volání po podkarpatském Jozovi Uprkovi se Kaigl mylil. Romantický dekorativismus a národopisný dokumentarismus umělce z Moravského Slovácka byly pro mladé podkarpatské výtvarníky v té době už minulostí. Blízký jim byl spíš impresionismus M. Rejlové, postimpresionismus M. Špálové-Benešové, surrealismus A.Bočka. Zvláštní místo ve výtvarném životě Podkarpatské Rusi zaujímalá svou tvorbou M. Špálová-Benešová. Seznámila

Z. Ančída-Kolářik: *Zima v Karpatech*

mladou generaci s výsledky práce české skupiny Tvrdošijných, kterou vedl její švagr Václav Špála. Mladým rusínským malířům konvenovaly i teoretické úvahy Špálové-Benešové: „V moderním umění si každý umělec musí hledat sám výraz svého citění, který potom projevuje formou, v níž se zračí jeho individualita. Někdy je to jenom postřeh určitých věci a barev, zachycený v rychlosti, jak se nám právě jeví, a tak podáváme pravý výraz vlastního zážitku. Jindy uchvátí námět přímo k básnickým projevům. Tu se kladou linie a barvy vedle sebe jako verše, některé s nadsázkou a pak jenom ty, které se nám právě líbí a hodi... Moje snahy směřují vždy jen k tomu, abych plně dovedly vyjádřit to vzácné nadšení, které umělec při své práci prožívá.“ L. Kaigl a B. Oždian se stali spoluzakladateli Spolku výtvarných umělců na Podkarpatské Rusi a organizatory výstav Spolku v Košicích, Bratislavě a Praze.

Ve 30. letech na Podkarpatskou Rus přicházejí grafici Jaroslav Skrbek, Václav Fiala, Josef Řeřicha, Karel Vik, Zdeněk Zrůstka. Jejich grafické listy s podkarpatskými náměty se staly klasikou české grafické tvorby 20. století. J. Řeřicha vytvořil soubor kreseb a dřevorytů, zahrnující typické karpatské rusínské dřevěné kostely, který byl roku 1937 uložen v Národopisném muzeu v Praze a svým uměleckým významem a důkladností provedení má jedinečný význam pro studium lidového dřevěného stavitelství v Karpatech. Tento soubor obsahuje 117 kreseb a 24 dřevorytů. Zvláštní soubor dřevorytů vytvořil J. Řeřicha pro monografickou práci ukrajinského architekta a uměnovedce V. Sičinského

Vyšla také publikace *Dřevěné stavby v Karpatské oblasti*, vydaná v Praze nákladem Slovenského ústavu v roce 1940. Zásluhou Řeřichy se tato vědecká kniha stala památkou knižního umění. V letech 1936 až 1937 v marmarošských vesnicích Novoselice a Široký Luh pracoval Václav Fiala, který v patriarchálním životním stylu podkarpatských horalů uviděl obraz života starých Slovanů. Později jej ztvárnil v sérii ilustrací. Nadějnou a plodnou spolupráci podkarpatských a českých výtvarníků náhle ukončil Mnichov

Prof. IVAN POP, Dr. Sc.

F. Foltýn: *Mukačevu*